

DOI: 10.58423/2786-6742/2025-9-125-139

УДК 339.56

Наталія ВНУКОВА

д.е.н., професор,
професор кафедри митної справи та фінансових технологій,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

ORCID ID: [0000-0002-1354-4838](https://orcid.org/0000-0002-1354-4838)

Scopus Author ID: [56607137800](https://scopus.org/authid/detail/authid?cid=56607137800)

e-mail: vnn@hneu.net

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Актуальність теми оцінки стану інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності для забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання під час воєнного стану зростає і потребує аналітичного опрацювання. Складність полягає у пошуках нових механізмів впливу на експортно-імпортні процеси, а також напрямів раціонального поєднання інструментів забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання. Розглянуто результати експортно-імпоротної діяльності за період воєнного стану. У групу лідерів з експорту входить аграрна продукція (зернові, жири, олія та ін.), тоді як у групу імпорту – машини, обладнання, транспорт, хімічні вироби, що створює певний дисбаланс і сприяє негативному сальдо зовнішньої торгівлі товарами. Розглянуто базові концептуальні положення трансформаційних змін, що сприятимуть узагальненню інноваційних підходів суб'єктів господарювання до зовнішньоекономічної діяльності, які створюють потенційні інноваційні напрями виявлення, аналізу та вирішення проблем експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання, що дало можливість подати пропозиції до формування лінії забезпечення економічної стійкості бізнесу в умовах воєнного стану. З початку 2025 року відбулися зміни у зовнішній торгівлі в бік збільшення темпів зростання експорту. Складність регулювання експортно-імпоротної діяльності в умовах воєнного стану пов'язана із необхідністю обов'язкового збереження конкурентоспроможності не тільки держави на світовому ринку, а й кожного суб'єкта господарювання для забезпечення економічної стійкості за умов обмежених можливостей для розвитку бізнесу і функціонування національної економіки. Подальшому розвитку підлягають питання пошуку інноваційних напрямів покращення стану експортно-імпоротної діяльності під час воєнного стану, які сприяють економічній стійкості суб'єктів господарювання в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Ключові слова: експорт, імпорт, інновації, економічна стійкість, воєнний стан, зовнішня торгівля, суб'єкт господарювання.

JEL Classification: A10, D21, F10, N70

Absztrakt. Az export-import tevékenységek innovatív fejlődési helyzetének felmérése témakör jelentősége a gazdálkodó szervezetek gazdasági stabilitásának biztosítására a hadiállapot idején növekszik, és elemzést igényel. A nehézséget az export-import folyamatokra gyakorolt új

This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

hatásmechanizmusok, valamint a gazdálkodó egységek gazdasági stabilitását biztosító eszközök keresése jelenti. A cikkben a hadiállapot idején végzett export-import tevékenység eredményeit vizsgáljuk. Az export vezető csoportjába tartoznak a mezőgazdasági termékek (gabonafélék, zsírok, olaj stb.), míg az import csoportjába a gépek, berendezések, szállítás, vegyipari termékek, ami bizonyos egyensúlyhiányt teremt, és hozzájárul a külkereskedelem negatív mérlegéhez. Figyelembe vettük az átalakuló változások alapvető fogalmi rendelkezéseit, amelyek hozzájárulnak a gazdálkodó egységek innovatív megközelítésének általánossá tételéhez a külgazdasági tevékenység kapcsolatában, amelyek potenciális innovatív irányokat teremtenek a gazdálkodó egységek export-import tevékenységének problémáinak azonosítására, elemzésére és megoldására. Ezáltal lehetőség nyílt javaslattevésre az üzletág gazdasági stabilitásának biztosítását szolgáló irányvonalak kialakítására a hadiállapot ideje alatt. 2025-ban a külkereskedelemben változások történtek az export növekedési ütemének növekedése felé. A hadiállapot idején az export-import tevékenységek szabályozásának összetettsége összefügg azzal az igénnyel, hogy ne csak az állam versenyképességét tartsuk fenn a világpiacon, hanem minden üzleti vállalkozását is, hogy biztosítsuk a gazdasági stabilitást a korlátozott üzleti fejlődési lehetőségek és a nemzetgazdaság működése mellett. További fejlesztésre szorulnak a hadiállapot idején az export-import tevékenység állapotának javítására irányuló innovatív irányok kérdéskörei, amelyek kidolgozásával hozzá lehet járulni az üzleti vállalkozások gazdasági stabilitásához mind a hadiállapotban, mind a háború utáni időszakban.

Kulcsszavak: export, import, innováció, gazdasági stabilitás, hadiállapot, külkereskedelem, üzleti vállalkozás.

Abstract. The relevance of assessing the state of innovative development in export-import activity as a means of ensuring the economic stability of business entities during martial law is increasing and necessitates comprehensive analytical evaluation. The difficulty lies in finding new mechanisms for influencing export-import processes, as well as directions for a rational combination of instruments for ensuring the economic stability of business entities. The results of export-import activity during the martial law period are considered. The group of leaders in exports includes agricultural products (grains, fats, oil, etc.), while the group of imports includes machinery, equipment, transport, chemical products, which creates a certain imbalance and contributes to a negative balance of foreign trade in goods. The basic conceptual provisions of transformational changes that will contribute to the generalization of innovative approaches of business entities in foreign economic activity were examined. These provisions create potential innovative directions for identifying, analyzing, and addressing challenges in export-import operations, enabling the formulation of proposals to ensure the economic stability of businesses under martial law conditions. Changes have occurred in foreign trade towards an increase in the growth rate of exports since the beginning. The complexity of regulating export-import activities in martial law conditions is associated with the need to maintain the competitiveness of not only the state in the world market, but also of each business entity to ensure economic stability under conditions of limited opportunities for business development and the functioning of the national economy. The issues of finding innovative directions for improving the state of export-import activities during martial law, which contribute to the economic stability of business entities in martial law and post-war conditions, are subject to further development.

Keywords: export, import, innovation, economic stability, martial law, foreign trade, business entity.

Постановка проблеми. Тема оцінки стану інноваційного розвитку експортно-імпортової діяльності для забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання під час воєнного стану є актуальною і потребує постійного

моніторингу і аналітичного опрацювання. Складність цих обставин зумовлює потребу у пошуках нових механізмів впливу на експортно-імпортні процеси, а також напрямів раціонального поєднання інструментів розвитку міжнародної торгівельної активності держави. Таке збалансування має сприяти впорядкуванню доходів і витрат країни під час воєнного стану. Дослідники [1] дійшли висновку, що складність регулювання пов'язана із необхідністю обов'язкового збереження конкурентоспроможності держави на світовому ринку, а також максимізації доходів бюджету за умов обмежених можливостей для розвитку бізнесу і функціонування національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Група дослідників Бетлій О., Коссе І., Кравчук В. з Інституту економічних досліджень і політичних консультацій [2,3] протягом 2024 року здійснювали моніторинг зовнішньої торгівлі, в якому відзначено тему торговельних преференцій ЄС для України. Підтримку в форматі тимчасових торговельних преференцій надано ЄС Україні у перші місяці після початку воєнного стану [2]. Додатковим заходом було рішення про призупинення дії антидемпінгових заходів проти українського імпорту, що могло підтримати саме українську промисловість, зокрема, продукцію металургії. На майбутнє металургія постане перед викликом забезпечити декарбонізацію та потреби переходити на виробництво, зокрема «зеленої» сталі [2]. Як відзначають аналітики зазначеного Інституту, воєнний стан, зокрема обстріли інфраструктури впливають на збільшення ризиків експортно-імпортної діяльності, особливо щодо структури імпорту, наприклад, у серпні 2024 року зріс імпорт газу до найвищого показника з початку року, а також імпорт електроенергії за даними митниці зріс до 136 млн дол. порівняно із 120 млн дол. у липні. Імпорт хімічних продуктів впав на 9% до попереднього року і склав 915 млн дол. Зокрема знизився імпорт ліків та добрив із порівняно високої бази минулого року. У цей та попередні місяці найбільше зростав імпорт енергоносіїв – до 926 млн дол. [3]. Як і раніше зростав споживчий імпорт, імпорт акумуляторів та генераторів та інших електротоварів зріс через пільги на імпорт, що почали діяти 1 серпня 2024 року. Також зріс імпорт машин та обладнання на 18% до попереднього року до 2,07 млрд дол. Тому на імпорт електротоварів не вплинуло зменшення відключень електроенергії. Імпорт автомобілів залишався нижчим за минулорічний [3].

Дослідники відзначили, що експортери звертали увагу на перешкоду зовнішньої діяльності щодо небезпечності діяльності, вона залишається високою, її відзначають до 40% експортерів, але вона знижується. Високою перешкодою є обмеженість кадрового забезпечення бізнесу – 58% [3]. Щодо подолання проблем у сфері зовнішньоекономічної діяльності можна погодитися з пропозиціями Кашперської А. І., Яцюк О. В. до застосування певних заходів із забезпечення і зростання компетентності фахівців, які беруть участь у міжнародній торгівлі; збільшення закупівель ліцензій на новітні технології, обладнання та машини для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств-виробників; спрощення проходження митного контролю сировиною, яка необхідна для виробництва вітчизняних товарів першочергового

значення; зниження транзакційних видатків, відтермінування подання звітності тощо [4]. Ситуація в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення потребує кваліфікованого стратегування для досягнення відповідності експортно-імпортним вимогам ЄС та СОТ через продовження процесу євроінтеграції, незважаючи на ризики воєнного стану в країні. Міжнародне законодавче забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та вдосконалення вітчизняного нормативно-правового регулювання потребує особливої уваги. Виходячи з проведеної оцінки, перед законодавчою та виконавчою владою та суб'єктами зовнішньоторговельної діяльності країни стоїть складне завдання з вибору сценарію ефективного напрямку зовнішньої торгівлі, що може стати можливим за умови розвитку пріоритетного складу товарів та послуг, галузей і адаптації їх до викликів світової економіки [4].

Особливістю експортно-імпортної діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки, як відзначили дослідники Малярець Л. М., Норік Л. О., Бударін О. С., Складар Т. П., є її стратегічний характер. Ці підприємства часто виконують завдання, пов'язані з реалізацією державних програм, забезпеченням національної безпеки та підтримкою соціально значущих галузей економіки. Вони здійснюють імпорт критично важливих ресурсів та технологій, що сприяє модернізації і розвитку внутрішнього виробництва. Суб'єкти господарювання державного сектора економіки активно беруть участь у міжнародних проєктах, що сприяє їхньому технологічному розвитку та інтеграції у світову економіку. Розвиток експортно-імпортної діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки є важливим елементом економічної стратегії країни. Вони не лише сприяють зростанню експорту та імпорту, але й виконують стратегічні завдання, спрямовані на забезпечення економічної безпеки та сталого розвитку [5].

Гринько П.О. визначає, що дієвість та функціональна реалізованість системи показників ефективності експортно-імпортної діяльності суб'єкта господарювання зумовлюються її відповідним теоретико-методологічним забезпеченням, до складу якого рекомендується включити відповідні принципи формування, вимоги, функції діагностики, що реалізуються завдяки цій системі показників [6]. Сам процес формування системи показників має етапність, яка включає початкову діагностику, визначення ознак ефективності, обчислення показників і їх перевірка.

Отже, розглянуті результати досліджень відповідають різним сторонам виявлення, аналізу і оцінки проблем експортно-імпортної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшому розвитку підлягають питання пошуку інноваційних напрямів покращення стану експортно-імпортної діяльності під час воєнного стану, які сприяють економічній стійкості суб'єктів господарювання державного сектору економіки в умовах воєнного та післявоєнного стану.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розгляд інноваційних напрямів виявлення, аналізу та вирішення проблем

експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання та обґрунтування ліній забезпечення економічної стійкості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз динаміки експортно-імпоротної діяльності в Україні під час воєнного стану засвідчив суттєве домінування імпорту товарів з 2023 року: відповідно до статистичних даних, коефіцієнт покриття імпорту експортом у 2023 році становив 0,57, тоді як у 2022 році – 0,8. Отже, стоїть завдання для пошуку резервів, механізмів, інноваційних напрямів для нарощування експорту, оскільки імпорт перевищив 63,5 млрд дол. США (+15% до попереднього року), що зумовило формування рекордного дефіциту торгівлі товарами на рівні 27,3 млрд дол. США або близько 16% від ВВП [7]. При цьому вважається, що ціновий фактор став пріоритетним у зниженні показників, паралельно з проблемами логістики протягом року та збереженням заборон на імпорт окремих сільськогосподарських товарів сусідніми країнами. За даними FAO 2023 року, наприклад, світові ціни на зерно, були в середньому на 15% нижчими за минулорічні, тоді як ціни на рослинну олію впали на 32,7% [8].

У 2023 році дефіцит рахунку поточних операцій склав 5,5% від ВВП після профіциту 2022 року. За оцінками НБУ розмір дефіциту 2023 року становив близько 9,8 млрд дол. США проти профіциту 2022 року на рівні 8,0 млрд дол. США (5% від ВВП), тобто відбулось асиметричне коливання відносно балансового рівня. Важливо підкреслити стосовно теми дослідження, що пріоритетним фактором, який зумовив таку зміну, стало розширення дефіциту торгівлі товарами до 28,8 млрд дол. США. Протягом 2023 року спостерігалось падіння експорту, однією з причин якого є запровадження на товари українського виробництва кількісних обмежень у п'яти країнах ЄС [9].

У звіті НБУ про фінансову діяльність 2023 року відзначено, що достатній обсяг міжнародних резервів, керована ситуація на валютному ринку, стійке зниження інфляції та інші сприятливі макроекономічні тенденції свідчили про формування належних передумов для поступової валютної лібералізації, яка була, зокрема, спрямована на **лібералізацію торгових операцій**; надання можливості погашення нових кредитів та кредитів, наданих за участю міжнародних установ [10]. Додатковим фактором впливу у 2023 році було те, що в Україну надійшло на 2,8 млрд дол. США менше грантової допомоги від міжнародних партнерів та на 0,9 млрд менше гуманітарної допомоги, що визначило сальдо вторинних доходів у розмірі 22,5 млрд дол. США [11].

За даними 2024 року експорт товарів збільшився, що є позитивним, і становив 41733,1 млн.дол. США, або 115,3% порівняно із 2023 р., імпорт – 70751,2 млн.дол., або 111,3%. Від'ємне сальдо залишилось порівняно з 2023 роком, але збільшилось тільки на 5,97% [12]. Темпи збільшення експорту пришвидшились порівняно з імпортом, але коефіцієнт покриття експортом імпорту виріс тільки на 2 в.п. відносно 2023 року, і становив 0,59. Широким резервом для збільшення зовнішньоторговельних операцій є те, що вони здійснюються з партнерами із 230 країн світу.

У табл.1 подано Топ-5 товарів та найменш присутній у зовнішній торгівлі товар у товарній структурі експорту і імпорту 2024 року.

Таблиця 1.

Пріоритетна товарна структура зовнішньої торгівлі за 2024 рік *

Експорт				Імпорт			
Товар Топ-5	млн.дол. США	у % до 2023	у % до загального обсягу	Товар Топ-5	млн.дол. США	у % до 2023	у % до загального обсягу
Зернові культури	9418,3	113,4	22,6	Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	15037,1	133,6	21,3
Жири та олії тваринного або рослинного походження	5756,4	101,9	13,8	Мінеральні продукти	9162,1	86,2	12,9
Готові харчові продукти	3755,7	114,8	9,0	Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	9088,6	115,8	12,8
Недорогоцінні метали та вироби з них	4456,3	113,8	10,7	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	8065,1	108,4	11,4
Мінеральні продукти	3432,4	142,1	8,2	Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	3880,9	104,0	5,5
Найнижчий показник товару у питомій вазі до загального обсягу, %							
Товари, придбані в портах	0,6	110,0	0,0	Товари, придбані в портах	44,8	101,7	0,1

* Сформовано автором за джерелом [12]

Як видно з табл.1, до групи лідерів експорту України входить аграрна продукція, зокрема зернові культури, жири та олії, тоді як структура імпорту переважно представлена машинами, обладнанням, транспортними засобами та хімічною продукцією. Така товарна структура зовнішньої торгівлі зумовлює дисбаланс і сприяє формуванню негативного від'ємного сальдо. Негативним фактором також є зниження обсягів експорту продукції металургійної галузі, яке у жовтні 2024 року становило 378 млн дол. США, що на 18,2% менше порівняно з попереднім місяцем; це суттєво позначилося на річних показниках зовнішньої торгівлі. Аналітики відзначають значне падіння експорту напівфабрикатів сталі та прокату [13], отже потрібен пошук напрямів покращення експортної політики України, особливо з тими країнами, де є позитивне сальдо [12]. Це не дуже

великий перелік країн, але вони знаходяться в різних частинах світу, європейські країни – Бельгія, Іспанія, Нідерланди, Португалія, Республіка Молдова, а також Єгипет, Туніс і Саудівська Аравія. Отже, для формування інноваційних напрямів виявлення, аналізу та вирішення проблем експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання та обґрунтування ліній забезпечення економічної стійкості бажано для кожної країни розробити додаткові плани збільшення експорту.

З огляду на те, що більшість торговельних партнерів України належать до країн Європейського Союзу, це створює додаткові можливості для посилення експортного потенціалу держави в контексті процесу набуття статусу члена ЄС.

Актуальні зміни у торговельній політиці України пов'язані зі скринінгом законодавства щодо набуття членства в ЄС. Офіційна процедура скринінгу відбувається за 33 переговорними главами (розділами), які згруповані за 6-ма кластерами (тематичними блоками), яка здійснюється у два етапи — пояснювальні сесії та двосторонні зустрічі. Оприлюднено перший посібник з перекладу законодавства ЄС (EU acquis) українською мовою.

Серед перешкод у торговельній політиці відзначено: зростання цін на сировину/матеріали/товари, зменшення попиту на продукцію/послуги, складнощі з перевезенням сировини чи готових товарів територією України, розрив ланцюгів постачання, брак обігових коштів, блокування податкових накладних, пошкодження майна або товару внаслідок бойових дій, неправомірні вимоги або тиск з боку контролюючих чи правоохоронних органів [3]. Для подолання цих перешкод необхідно аналізувати причини і розробляти заходи для їх усунення.

Перспективним напрямом змін у зовнішньоекономічній діяльності є «Транспортний безвіз», який передбачає лібералізацію вантажних перевезень, і який триватиме до кінця 2025 року [14]. Завдяки ньому українські компанії можуть транспортувати товари в ЄС без спеціальних дозволів. За період дії «Транспортного безвізу» відбулося зростання експорту автотранспортом до ЄС на 42%, а імпорту - на 37%, що забезпечило стабільний рух товарів вантажними перевезеннями в умовах воєнного стану. Цей інноваційний інструмент має позитивний вплив на стан експортно-імпоротної діяльності для підвищення її економічної стійкості.

Особливої актуальності набуває питання так званого «промислового безвізу», що пов'язане з укладенням Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислових товарів АСАА (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of industrial products). Зазначена угода має на меті зменшення впливу нетарифних бар'єрів, які відіграють ключову роль у сфері торгівлі промисловими товарами. Хоча початкові три сектори, охоплені АСАА, становлять порівняно незначну частку українського експорту до країн ЄС, усунення технічних бар'єрів у рамках цієї ініціативи здатне збільшити частку промислової продукції на європейських ринках та сприяти розширенню експортного потенціалу України [15]. Аналітики вважають, що зниження

бар'єрів для сертифікації товарів ЄС в Україні додатково може сприяти післявоєнній відбудові [3].

Ухвалений Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» [16] прийнято для виконання взятих Україною зобов'язань щодо гармонізації українського митного законодавства із законодавством ЄС. Передбачається запровадження концепції митного представництва, яка наближена до практики ЄС, а також європейський підхід до узагальнення положень стосовно митних режимів.

За даними експертів та науковців, незважаючи на воєнний стан, зовнішня торгівля є стратегічно важливою для розвитку країни. Вони оцінюють перспективні напрями зовнішньої торгівлі для України: аграрний сектор – Україна є великим виробником сільськогосподарської продукції та здійснює експорт зернових, олійних культур, м'яса та молочної продукції; перспективним також може стати експорт продуктів органічного виробництва; ІТ-сектор – усе більшим попитом користуються вітчизняні програмні рішення, розробка застосунків і послуги з інформаційної та кібербезпеки. Перспективним для збільшення експорту можуть стати електричні машини та обладнання, що користуються попитом у певних країнах ЄС, продукція легкої промисловості та моди, текстильна та взуттєва промисловість перспективно популяризуються на міжнародному ринку за умови високої якості продукції. Досвід транзитної держави підвищує попит на транспорт і логістику, отже Україна може активно розвивати логістичні та транспортні послуги через оптимізацію транспортних маршрутів та модернізацію логістичної інфраструктури [17].

Існуючий стан експортно-імпоротної діяльності не дозволяє очікувати суттєвого поліпшення зовнішньоекономічної ситуації та переходу до позитивного сальдо торговельного балансу. У цьому контексті можна погодитися з висновком Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо стратегічного завдання розвитку аграрної галузі у глибинній переробці, що дозволить уникати обмежень та квот відносно переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню та квотуванню на кожний рік [18] та створює певні перешкоди для розвитку експортної діяльності.

З початку 2025 року відбулись зміни у зовнішній торгівлі: у березні товарообіг зріс завдяки найвищому за останні чотири місяці обсягу експорту товарів, який сягнув 3,66 млрд дол. США, що на 11% перевищує відповідний показник попереднього року. Зростання зафіксовано майже за всіма основними товарними групами. Аграрний експорт також продемонстрував приріст на рівні 5 % р/р, зберігаючи високі обсяги і досягнувши максимального рівня за чотири місяці. Експорт кукурудзи та соняшникової олії зріс порівняно із попереднім роком у доларовому еквіваленті внаслідок зближення експортних цін зі світовими попри зниження фізичних обсягів поставок. Крім того, обсяги експорту цих товарів істотно перевищили лютневі показники. Також зберігалися високі темпи експорту соєвих бобів, м'яса та соєвої олії, які суттєво

перевищували рівень минулого року, незважаючи на значне скорочення експорту пшениці.

До структури експорту повернулась промислова складова, зокрема експорт металургійної продукції, насамперед сталі, який у звітному періоді досягнув 439 млн дол., що на 30 % перевищує показник аналогічного періоду минулого року. Це є найвищим значенням за останні шість місяців. Така динаміка зумовлена неочікувано високими обсягами експорту чавуну, які перевищили 50 % місячного обсягу виплавки та стали найбільшими з 2021 року. Експорт мінеральної продукції впав на 19% дпр до 286 млн дол., але був вищим, ніж у лютому. Експорт продукції машинобудування сягнув 315 млн дол. і зріс на 93% дпр з низької бази. Зокрема різко зріс експорт проводів та кабелів, електронагрівальних приладів. Експорт інших товарів зріс порівняно з попередніми місяцями та минулим роком, зокрема через вироби з деревини.

Імпорт товарів досяг 7,15 млрд дол. США і піднявся на 26% дпр. Імпорт перевищив пікові обсяги грудня 2024 року через різке зростання імпорту енергоносіїв та сезонне зростання імпорту хімічних продуктів. Знову відзначене зростання імпорту машин та обладнання на 33% дпр до 2,49 млрд дол.

Тенденція до скорочення обсягів імпорту енергетичного обладнання зберігалася: у березні 2025 року він знизився до 271 млн дол. США порівняно з 351 млн дол. у лютому. Водночас, відносно березня 2024 року показник залишався суттєво вищим. Воєнний стан продовжує чинити вплив на зростання імпорту низки товарних категорій, зокрема автомобілів, безпілотних літальних апаратів та енергоносіїв. Зростання імпорту енергоресурсів значною мірою зумовлене дефіцитом природного газу у підземних сховищах на тлі масованих атак на об'єкти газовидобувної інфраструктури України.

Крім того, до груп товарів зі зростаючим імпортом належать вугілля, електроенергія, хімічна продукція, засоби захисту рослин, комплексні мінеральні добрива, окремі види харчових продуктів та промислових товарів [19].

Більш глибокий аналіз структури імпорту може впливати на розробку напрямів імпортозаміщення.

Спираючись на положення концепції трансформації інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання у воєнних і повоєнних умовах [20] пропонується розгляд інноваційних напрямів виявлення, аналізу та вирішення проблем експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання та обґрунтування ліній забезпечення економічної стійкості.

У табл.2 подано потенційні напрями інноваційних змін експортно-імпоротної діяльності з пропозиціями щодо формування ліній забезпечення економічної стійкості.

Як видно з табл.2, воєнний стан впливає на ризики забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання, що вимагає пошуку інноваційних підходів до збалансування втрат при експортно-імпортній діяльності.

Таблица 2.

Потенційні напрями інноваційних змін експортно-імпоротної діяльності для економічної стійкості суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення

<i>Складові концепції трансформації інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання [20]</i>	<i>Потенційні інноваційні напрями виявлення, аналізу та вирішення проблем експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання</i>	<i>Пропозиції до формування ліній забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання</i>
Прискорення інноваційних трансформацій, зокрема, у оборонній сфері, включення до світових ланцюгів доданої вартості	Побудова структурованих моделей для розрахунку витрат та доходів від експортно-імпоротної діяльності, перехід від дискретних до регулярних експортних процесів, «стрибок» у розвитку виробничих технологій та інфраструктури, виявлення точок збільшення вартості транспортування та інших витрат	Оптимізація економічних стратегій та пошук нових ринків збуту і їх диверсифікація, опір зростанню цін на енергоносії та транспортні послуги, використання альтернативних джерел енергії
Державне управління інвестиціями та державне стимулювання розвитку інновацій сприяє інноваційному розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання	Використання синтетичних підходів до визначення напрямів державного регулювання експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання впливає з розуміння процесів регулювання для виявлення певної структурованості цих дій	Участь у проєктах Фонду розвитку інновацій в умовах прискорення євроінтеграції
Етапність трансформаційного інноваційного розвитку, створення незалежних наглядових рад	Використання адитивно-аналітичного підходу на кожному етапі для визначення абсолютного ефекту, що досягається завдяки або експортній, або імпортній діяльності	Покращення оцінювання потенційних ринків та попиту на них, побудова чіткої стратегії для ефективного розподілу ресурсів та врахування нових зовнішньоекономічних можливостей
Активізація підприємницької діяльності та стимулювання створення нових робочих місць	Виявлення впливу конкретних факторів експортно-імпоротної діяльності, зокрема валютних (курсів). Зняття сумнівів щодо методів контролю трансфертного ціноутворення	Підвищення оперативності даних, як фінансово-господарської діяльності підрозділів, так і взаєморозрахунків із зовнішніми поставачальниками й споживачами
Агломеративний напрям вбудови експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання у розвиток країни в цілому	Застосування інтегративного підходу до оцінювання ефективності експортно-імпоротної діяльності	Розвиток фінансового лізингу [21]. Врахування курсу валют для управління ефективністю експортно-імпоротної діяльності
Навчання через експорт, цифровізація цієї діяльності, збільшення інноваційно активних підприємств, диференціація	Удосконалення обліку та оподаткування через відмінності в різних країнах, адаптація законодавства до	Впровадження технологій штучного інтелекту, блокчейну, Інтернету речей та промислового Інтернету, 3D-

<i>Складові концепції трансформації інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання [20]</i>	<i>Потенційні інноваційні напрями виявлення, аналізу та вирішення проблем експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання</i>	<i>Пропозиції до формування ліній забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання</i>
походження інвестицій та перевірка їх чистоти, перехід у міжнародній торгівлі від практики off-shoring до friend-shoring (дружні інвестиції)	норм ЄС, розробка підходів до врахування валютних ризиків (лімітування, обмеження).	друку, 5G-зв'язку, доповненої та віртуальної реальності та інших інформаційних технологій
Створення аналітичної основи інструментів страхування воєнних ризиків для забезпечення передумов залучення прямих іноземних інвестицій через розробку нових та удосконалення існуючих механізмів страхування	Нові підходи до перегляду суб'єктами господарювання власних торговельних відносини, пошук додаткових інструментів зниження ризиків для убезпечення викликів воєнного стану через зростання геополітичної напруженості	Формування гарантійних інструментів, зокрема, із залученням страхових компаній для усунення проблем із митними платежами. Спрощення процедур через автоматизацію митних процедур, впровадження електронних документів

* Сформовано автором з частковим використанням [20,21,22]

Розглянуті базові концептуальні положення трансформаційних змін у воєнний та повоєнний час сприятимуть узагальненню інноваційних підходів підприємств до зовнішньоекономічної діяльності, створюють потенційні інноваційні напрями виявлення, аналізу та вирішення проблем експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання, що дало можливість подати пропозиції до формування ліній забезпечення економічної стійкості бізнесу в умовах воєнного стану.

Складність регулювання експортно-імпоротної діяльності в умовах воєнного стану пов'язана із необхідністю обов'язкового збереження конкурентоспроможності не тільки держави на світовому ринку, а й кожного суб'єкта господарювання для забезпечення економічної стійкості, також максимізації доходів бюджету за умов обмежених можливостей для розвитку бізнесу і функціонування національної економіки. У період довоєнного стану 2021 року в цілому експортно-імпортні операції були збалансовані, але, починаючи з червня 2022 року експорт почав зменшуватися. Протягом воєнного стану відзначено від'ємне сальдо експортно-імпортних операцій в Україні, але асиметрія до 2025 року поступово скорочується в бік посилення темпів експорту. Такий тренд негативно впливав на стан господарської діяльності, отже, вимагаються додаткові заходи для посилення стимулювання експортних спроможностей суб'єктів господарювання України, зокрема, підприємств державного сектора.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Негативна динаміка зростання експорту, характерна для 2023 року, була призупинена, і вже у 2024 році розпочався процес темпового нарощування обсягів експорту. Це можна вважати позитивною тенденцією, незважаючи на коливання темпів упродовж року. За сприятливих умов така динаміка може сприяти зростанню показника

покриття імпорту експортом, який на цей час має волатильний характер, але демонструє потенціал до зростання у 2025 році.

Структура експорту поступово трансформується, проте залишається незбалансованою: значна частка аграрного сектору, що домінує у структурі, робить експортну діяльність надзвичайно вразливою до зовнішньоекономічних ризиків. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування ефективних напрямів стимулювання промислового експорту – як традиційної продукції, так і продукції з доданою вартістю, зокрема шляхом розвитку глибинного перероблення сільськогосподарської сировини. Для активізації експорту необхідно усунути низку стримувальних чинників, серед яких: ризики безпеки ведення бізнесу, нестача кваліфікованих кадрів, зростання виробничих витрат, обмежений зовнішній попит тощо.

Актуальні зміни у торговельній політиці України пов'язані з попередньою оцінкою законодавства щодо набуття членства в ЄС, застосування різних видів безвізу, які передбачають лібералізацію торговельних відносин, зниження бар'єрів для сертифікації, що може сприяти післявоєнній відбудові, використання торговельних преференцій ЄС для України. Ситуація в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення потребує кваліфікованого стратегічного планування, спрямованого на досягнення відповідності експортно-імпортним вимогам ЄС та СОТ, з одночасним забезпеченням поступової інтеграції України до єдиного європейського ринку, незважаючи на безпекові виклики.

Перспективами подальших досліджень є визначення трендів зміни експортно-імпортної діяльності щодо підтримання і стимулювання експорту в контексті забезпечення економічної стійкості суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Скрипник, С. Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство* 2022. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47>
2. Бетлій О., Коссе І., Кравчук В. Моніторинг зовнішньої торгівлі №2, серпень 2024 року. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 7 с. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#search/rubanik%40ier.kyiv.ua?projector=1>
3. Бетлій О., Коссе І., Кравчук В. Моніторинг зовнішньої торгівлі №3, вересень 2024 року. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 7 с. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#search/rubanik%40ier.kyiv.ua?projector=1>
4. Кашперська А. І., Яцюк О. В. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Бізнес Інформ.* 2024. №5. С. 32–42. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-5-32-42>
5. Малярець Л. М., Норік Л. О., Бударін О. С., Скляр Т. П. Особливості розвитку експортно-імпортної діяльності суб'єктів господарювання державного сектора економіки. *Проблеми економіки.* 2024. № 2 (60). С.94-107. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2024-2_0-pages-94_107.pdf
6. Гринько П. О. Формування системи показників діагностики ефективності експортно-імпортної діяльності підприємства *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2018. Випуск 20, частина 1, С.122-125. URL:

- <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/0db721b0-4ca3-405c-8fbc-4ae36186dfce/content#page=122>
7. Місячний Економічний Моніторинг України №228, січень 2024 року. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 10 с. URL: [https:// mail.google.com/mail/u/0/#search/rubanik%40ier.kyiv.ua?projector=1](https://mail.google.com/mail/u/0/#search/rubanik%40ier.kyiv.ua?projector=1)
 8. Світові ціни на зерно впали за рік на 15%: Фінансовий клуб URL: <https://finclub.net/news/svitovi-tsiny-na-zerno-vpaly-za-rik-na-15protsent.html>
 9. Про здійснення верифікації та погодження експорту окремих сільськогосподарських товарів до Республіки Болгарія, Румунії, Словацької Республіки, Угорщини та Республіки Польща: постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 року №1020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1020-2023-%D0%BF#Text>
 10. Річний звіт НБУ 2023. Фінансова фортеця України. 162 с. URL: [https:// bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf)
 11. Місячний Економічний Моніторинг України №229, лютий 2024 року. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 10 с. URL: [https:// mail.google.com/mail/u/0/#search/rubanik%40ier.kyiv.ua?projector=1](https://mail.google.com/mail/u/0/#search/rubanik%40ier.kyiv.ua?projector=1)
 12. Зовнішня торгівля України товарами за 2024 рік. Експрес випуск. Держстат. URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-2024-rik-ekspres-vypusk>
 13. Місячний Економічний Моніторинг України №238, листопад 2024 року. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. 9 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2024/MEMU/MEMU_Nov2024_238.pdf
 14. «Транспортний безвіз» між Україною та ЄС продовжили до кінця 2025 року URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3980540-transportnij-bezviz-miz-ukrainou-ta-es-prodovzili-do-kinca-2025-roku.html>
 15. Технічне регулювання в ЄС і Угода АСАА («Промисловий безвіз») URL: <https://www.cci.zp.ua/tehnichne-regulyuvannya-v-yes/>
 16. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22 серпня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text>
 17. Зовнішня торгівля України: актуальні напрями та перспективи на 2024 рік. ALLY Logistic. 24.01.2024. URL: <https://allylogistic.com/зовнішня-торгівляукраїни-актуальні/>
 18. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2024 рік: Постанова КМУ від 27 грудня 2023 р. № 1402. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-perelikiv-tovariv-eksport-ta-import-iaikykh-pidlihaie-litsenzuvanniu-ta-kvot-na-2024-t71223>
 19. Місячний Економічний Моніторинг України №243, квітень 2025 року Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. URL: <https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzQbdrKgLCrVTqLCpHXqGJmxRjfq?projector=1&messagePartId=0.1>
 20. Пономаренко В. С., Малярець Л. М., Бараннік І. О., Балюк Ю. С. Положення концепції трансформації інноваційного розвитку експортно-імпортової діяльності суб'єктів господарювання у воєнних і повоєнних умовах. *Проблеми економіки*. 2025. №2(56). С.87-98. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2023-2_0-pages-87_98.pdf
 21. Внукова Н.М. Управління ризиком лізингових операцій. Харків.: Бізнес-Інформ, 1997. 48 с. URL: https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=BAbP77gAAAAJ&start=20&pagesize=80&citation_for_view=BAbP77gAAAAJ:ufrVoPGSRksC
 22. Назметдінова А. С. Підвищення ефективності експортно-імпортних операцій підприємств України в умовах кризи. К., Національний технічний університет України «Київський Політехнічний Інститут імені Ігоря Сікорського», 2024. 84 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/203d67f3-10e5-4cba-800f-73da7926ddd5/content>

References

1. Skrypnyk, S. Protseviat O., Voronova O. Osoblyvosti rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu. *Ekonomika ta suspilstvo* 2022. 38.[Peculiarities of regulation of foreign economic activity in conditions of martial law.] [in Ukrainian]
2. Betlii O.,Kosse I., Kravchuk V. Monitorynh zovnishnoi torhivli №2, serpen 2024 roku. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. 7 s.[Monitor external lights] [in Ukrainian]
3. Betlii O., Kosse I., Kravchuk V. Monitorynh zovnishnoi torhivli №3, veresen 2024 roku. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. 7 s. [Monitor external lights][in Ukrainian]
4. Kashperska A. I., Yatsiuk O. V. Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku. *Biznes Inform.* 2024. №5. С. 32–42. [Foreign economic activity of enterprises: current challenges and development prospects.][in Ukrainian]
5. Maliarets L. M., Norik L. O., Budarin O. S., Skliar T. P. Osoblyvosti rozvytku eksportno-importnoi diialnosti subiektiv hospodariuvannya derzhavnoho sektora ekonomiky. *Problemy ekonomiky.* 2024. № 2 (60). S.94-107. [Peculiarities of the development of export-import activities of economic entities of the public sector of the economy][in Ukrainian]
6. Hrynko P. O. Formuvannya systemy pokaznykiv diagnostyky efektyvnosti eksportno-importnoi diialnosti pidpriemstva *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu Seriia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo.* 2018. Vypusk 20, chastyna 1, S.122-125. [Formation of a system of indicators for diagnosing the effectiveness of export-import activities of an enterprise][in Ukrainian]
7. Misiachnyi Ekonomichnyi Monitorynh Ukrainy №228, sichen 2024 roku. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. 10 s. [Monthly Economic Monitor of Ukraine] [in Ukrainian]
8. Svitovi tsiny na zerno vpaly za rik na 15%: Finansovyi klub [World grain prices rose by 15% during the year] [in Ukrainian]
9. Pro zdiisnennia veryfikatsii ta pohodzhennia eksportu okremykh silskohospodarskykh tovariv do Respubliky Bolhariia, Rumunii, Slovatskoi Respubliky, Uhorskhchyny ta Respubliky Polshcha: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 19 veresnia 2023 roku №1020. [For the purpose of verification and promotion of the export of certain agricultural products to the Republic of Bulgaria, Romania, the Slovak Republic, Hungary and the Republic of Poland] [in Ukrainian]
10. Richnyi zvit NBU 2023. Finansova fortetsia Ukrainy. 162 s. [Annual report of the NBU] [in Ukrainian]
11. Misiachnyi Ekonomichnyi Monitorynh Ukrainy №229, liutyi 2024 roku. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. 10 s. [Monthly Economic Monitor of Ukraine] [in Ukrainian]
12. Zovnishnia torhivlia Ukrainy tovaramy za 2024 rik. Ekspres vypusk. Derzhstat.[Ukraine's foreign trade in goods for 2024] [in Ukrainian]
13. Misiachnyi Ekonomichnyi Monitorynh Ukrainy №238, lystopad 2024 roku. Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. 9 s. [Monthly Economic Monitor of Ukraine] [in Ukrainian]
14. «Transportnyi bezviz» mizh Ukrainoiu ta YeS prodovzhyly do kintsia 2025 roku [Transport visa-free regime between Ukraine and the EU extended until the end of 2025] [in Ukrainian]
15. Tekhnichne rehuliuвання v YeS i Uhoda ASAA («Promyslovyy bezviz»)[Technical regulations in the EU and the ASAA Agreement ("Industrial Visa-Free")] [in Ukrainian]
16. Pro vnesennia zmin do Mytnoho kodeksu Ukrainy shchodo implementatsii deiakykh polozhen Mytnoho kodeksu Yevropeiskoho Soiuzu: Zakon Ukrainy vid 22 serpnia 2024 roku [For amendments to the Customs Code] [in Ukrainian]
17. Zovnishnia torhivlia Ukrainy: aktualni napriamy ta perspektyvy na 2024 rik. ALLY Logistic. 24.01.2024.[Foreign trade of Ukraine: current trends and prospects for 2024] [in Ukrainian]

18. Pro zatverdzhennia perelikiv tovariv, eksport ta import yakykh pidlihaie litsenzuvanniu, ta kvot na 2024 rik: Postanova KМУ vid 27 hrudnia 2023 r. № 1402.[For the approval of the following goods, the export and import of which are subject to licensing, and the quota for 2024] [in Ukrainian]
19. Misiachnyi Ekonomichnyi Monitorynh Ukrainy №243, kviten 2025 roku Instytut ekonomichnykh doslidzhen ta politychnykh konsultatsii. [Monthly Economic Monitor of Ukraine] [in Ukrainian]
20. Ponomarenko V. S., Maliarets L. M., Barannik I. O., Baliuk Yu. S. Polozhennia kontseptsii transformatsii innovatsiinoho rozvytku eksportno-importnoi diialnosti subiektiv hospodariuvannia u voiennykh i povoiennykh umovakh. Problemy ekonomiky. 2025. №2(56). S.87-98.[Position of the concept of transformation of innovative development of export-import activity of economic entities in military and post-war conditions] [in Ukrainian]
21. Vnukova N.M. Upravlinnia ryzykom lizynhovykh operatsii. Kharkiv.: Biznes–Inform, 1997. 48 s. [Risk management of leasing operations] [in Ukrainian]
22. Nazmetdinova A. S. Pidvyshchennia efektyvnosti eksportno-importnykh operatsii pidpriemstv Ukrainy v umovakh kryzy. K., Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskyi Politekhnichnyi Instytut imeni Ihoria Sikorskoho», 2024. 84 s. [Increasing the effectiveness of export-import operations of Ukrainian enterprises in times of crisis] [in Ukrainian]

<i>Отримано:</i>	26.04.2025	<i>Beérkezett:</i>	2025.04.26	<i>Received:</i>	26.04.2025
<i>Прийнято до друку:</i>	14.06.2025	<i>Elfogadva:</i>	2025.06.14	<i>Accepted:</i>	14.06.2025
<i>Опубліковано:</i>	25.06.2025	<i>Megjelent:</i>	2025.06.25	<i>Published:</i>	25.06.2025